

سعید احمدی پویا
مشاور ارشد حوزه کسب و کار و فین تک هلدینگ فناپ

در اهمیت شکل مناسب پول

از دیرباز انسان برای مبادلات خود به دنبال راهی بود که بتواند در فضای امن و با ثبات، معاملاتش را انجام بدهد و کسب و کار خود را پیش ببرد. با گسترده شدن دامنه تولید کالاها و تنوع تبادلات انسان‌ها با یکدیگر، امکان مبادله پایاپای کالاها محدود تر شد و انسان‌ها نیاز پیدا کردند که از کالای واسطه‌ای برای تسریع در مبادلات استفاده کنند و چنین شد که وجود «پول» برای جوامع، ضرورت پیدا کرد.

به تدریج انسان‌ها فهمیدند پول رایج خوب باید چند ویژگی دارا باشد. از جمله اینکه بایستی با واحدهای استاندارد پولی قابل بیان باشد. از سوی دیگر بایستی در فضای آن زیست بوم به آسانی قابل حمل و نقل و مبادله باشد. همچنین باید دارای اعتبار زمانی باشد و در طول زمان ارزش آن کاسته نشود.

سیر تحولات اجتماعی و تاثیرات انقلاب‌های صنعتی در زندگی انسان‌ها، سبب شد نگاه انسان‌ها به پول در طول زمان تغییر یابد و از پول کالایی به پول کاغذی و بعد به پول الکترونیکی تغییر کند و در هر برهه زمانی سعی کنند با حفظ همان ویژگی‌های ذکر شده، به تناسب فضا و شرایط شکل‌گیری معاملات، از شکل مناسب پول استفاده کنند و شرایط تسریع و سهولت برای انجام معاملات را فراهم کنند. در گزارش ارزش‌های دیجیتالی که سال ۲۰۱۵ کمیته پرداخت‌ها و زیرساخت‌های بازار (CPMI) بانک تسویه‌های بین‌المللی (BIS) منتشر کرد، سه ویژگی کلیدی برای ارزش‌های دیجیتالی اعلام شد: الکترونیکی بودن ارزش‌ها، گمنامی و عدم تمرکز یا فقدان واسطه برای تبادل یا همان قابلیت تبادل همتا به همتا.

از این سه ویژگی، دو ویژگی آخر نقش کلیدی و محوری دارند که جذابیت بسیاری برای ارزش‌های دیجیتالی نسبت به سایر اشکال پول، ایجاد کرده و تبدیل به ارکان اساسی این ارزش‌ها شده است؛ نخست ناشناس ماندن یا گمنامی، سبب ایجاد قابلیت تعویض برای پول می‌شود و واحدهای مختلف پول، به آسانی به صورت متقابل قابل تعویض می‌شوند. فقدان گمنامی باعث از بین رفتن قابلیت تعویض می‌شود و آن هم به این دلیل است که امکان ردیابی منشأ و جوه میسر می‌شود. ویژگی دوم، یا همان عدم تمرکز، سبب اقبال

عنوان شکل الکترونیکی پول از سوی بانک‌های مرکزی صادر می‌شود و می‌تواند به صورت غیر متمرکز یا همان همتا به همتا مبادله شود؛ این نکته به این معنی است که معاملات به صورت مستقیم بین پرداخت کننده و دریافت کننده وجه، بدون نیاز به واسطه مرکزی صورت خواهد پذیرفت و آنچه CBCCها را از سایر اشکال موجود پول الکترونیکی متمایز می‌کند این است که به صورت متمرکز بین حساب‌های بانک مرکزی مبادله می‌شوند.

دو شکل ممکن برای CBCC قابل تعریف است: در نوع نخست، CBCC به عنوان ابزار پرداخت به طور گسترده در دسترس مصرف کننده با هدف انجام معاملات خرده‌فروشی قرار می‌گیرد.

در نوع دوم به صورت یک توکن با قابلیت تسویه حساب دیجیتالی با دسترسی محدود برای برنامه‌های پرداخت عمده‌فروشی تعریف می‌شود. از زاویه دید مصرف کننده، دو ویژگی ارزش‌های دیجیتالی، گمنامی و عدم تمرکز، بسیار اهمیت دارد و در نوع نخست، با پیاده‌سازی ویژگی انتقال همتا به همتا می‌توان ادعا کرد که شبیه پول نقد اما با شکل دیجیتالی درآمده است.

در نوع دوم، موضوع از زاویه دید بانک‌های مرکزی تفاوت جدی پیدا می‌کند. بانک‌های مرکزی علاقه‌ای به قرار دادن ابزار پرداخت متوسط و کلان با شرط گمنامی و ناشناس بودن طرفین انتقال پول ندارند و قطعاً بدون شرط گمنامی عرضه خواهد شد و تنها ویژگی‌ای که این دسته از CBCC برای مخاطبان دارد، بهبود کارایی و کاهش هزینه‌های تسویه است و دو ویژگی مهم ارزش‌های دیجیتالی را ندارند.

مفهوم CBCC خرده‌فروشی به طور گسترده میان وبلاگ‌نویسان، بانکداران مرکزی و دانشگاهیان به بحث گذاشته شده است. ایده این است که فدرال رزرو آمریکا ارزش دیجیتالی‌ای مشابه بیت کوین تحت عنوان فد کوین تولید کند. با این حال، برخلاف بیت کوین، فقط فدرال رزرو می‌تواند فد کوین ایجاد کند و قابلیت تبدیل یک به یک با پول نقد و ذخایر وجود خواهد داشت. فد کوین‌ها تنها در صورتی ایجاد می‌شوند (یا از بین می‌روند) که به مقدار معادل پول نقد یا ذخایر در همان زمان ایجاد شوند (یا از بین بروند) مانند پول نقد، فد کوین در معاملات غیر متمرکز و در عرضه و انتشار متمرکز خواهد بود.

یک CBCC خرده‌فروشی مانند ساختار طرح شده درباره فد کوین، نوسانات بالای قیمت را که در بازار ارزش‌های دیجیتالی رایج است از بین می‌برد؛ همچنین فد کوین این پتانسیل را دارد که محدودیت کران پایین صفر در سیاست پولی را

بسیاری به این دسته از ارزش‌ها شده است. پول‌های متداول و منتشر شده از سوی بانک‌های مرکزی یا همان ارزش‌های فیات، به وسیله یک سیستم متمرکز مدیریت می‌شوند و دولت‌ها از طریق بانک‌های مرکزی، کنترل مستقیم بر آنها دارند و در برخی اوقات کنترل‌های دستوری و خارج از قواعد علم اقتصاد سبب اتخاذ تصمیم‌گیری‌های سیاسی و شتاب‌زده می‌شود و آثار زیان‌بار آنها بر ارزش ارزش‌های فیات سبب زیان بسیار صاحبان سرمایه‌ای می‌شود که سرمایه خود را به واحد آن ارزش فیات نگهداری می‌کنند. از سوی دیگر، ساختار مرکزی حاکم به واسطه همین سیستم متمرکز می‌تواند بدون اخذ رضایت صاحب پول و با استناد به قوانین و تبصره‌های بی‌شمار خود، تصمیم‌های زیان‌بار برای صاحبان سرمایه بگیرد و حتی دسترسی آنها را به حساب‌هایشان مسدود کند؛ این دقیقاً همان دغدغه‌ای بود که سبب پدید آمدن ارزش‌های دیجیتالی شد. مبادلات ارزش‌های دیجیتالی یا حتی پس‌انداز آن کاملاً مستقل از هر گونه نهاد مالی واسطه و به صورت همتا به همتا صورت می‌گیرد.

در چند سال اخیر، بانک‌های مرکزی وارد زیست بوم دیجیتالی شده‌اند و چندین بانک مرکزی اعلام کرده‌اند که در حال بررسی و طراحی ارزش دیجیتالی خود هستند اما یک سوال بسیار مهم اذهان را مشغول کرده و آن این است که ارزش‌های رمزنگاری شده بانک مرکزی (CBCC) چیست و چگونه می‌خواهد با تفکر تمرکزگرای بانک‌های مرکزی، سه ویژگی جذاب مذکور را در خود حفظ کند.

به منظور بررسی این ایده و هر طرحی برای خلق یک ارزش پول جدید، باید چهار ویژگی کلیدی را بررسی کرد:

- ◀ نهاد یا ساختار صادر کننده پول (بانک مرکزی یا سایرین)
- ◀ فرم پول (الکترونیکی یا فیزیکی)
- ◀ محدوده هدف پول (جهانی یا محدود)
- ◀ فرایندهای نگهداری و انتقال پول (متمرکز یا غیر متمرکز).

چهار ویژگی کلیدی مذکور برای ارزش‌های رمزنگاری شده بانک مرکزی یا همان CBCC بدین صورت تعریف می‌شود که این ارزش دیجیتالی به

کاهش دهد. مانند سایر اشکال الکترونیکی پول بانک مرکزی، از نظر فنی امکان پرداخت سود در CBCC مبتنی بر DLT وجود دارد و اگر یک CBCC خرده فروشی به طور کامل جایگزین پول نقد شود، دیگر برای سپرده گذاران امکان پذیر نخواهد بود که از نرخ های سود منفی اجتناب کنند و همچنان بتوانند فذ کوبین را نگه دارند.

هر تصمیمی برای اجرای یک CBCC خرده فروشی باید به دقت از سوی بانک های مرکزی بررسی شود و منافع و پتانسیل های بالقوه را در برابر ریسک های موجود متعادل کند. اگر مردم بتوانند به راحتی پول بانک های تجاری به ارزش های فیات را به بدهی های کم ریسک بانک مرکزی تبدیل کنند، و از قابلیت تسریع عملیات بانکی در بستر حساب های بانک های مرکزی بهره بگیرند دیگر شاید اقبالی به معامله با ارز فیات و نگهداری سرمایه های خود در بانک های تجاری نشان ندهند و ممکن است CBCC به ریسکی بزرگ برای مدل کسب و کار بانک های تجاری بدل شود. اگر صاحبان حساب های بانکی تصمیم بگیرند که از منافع سپرده های بانک های تجاری به نفع CBCC های خرده فروشی صرف نظر کنند، بانک ها دچار ناتوانی در جذب منابع خواهند شد و بنابراین کمتر قادر به انجام وظایف اساسی اقتصادی و کسب و کاری، مانند اعطای وام و تسهیلات خواهند شد و در عمل به عنوان یک بنگاه اقتصادی زیان ده به سمت ورشکستگی کامل گام بر خواهند داشت.

در ایران، بانک مرکزی اعلام کرده است که طرح ارز دیجیتال خود یا همان ریال دیجیتالی را آماده اجرا کرده است اما به طور مدون و رسمی، مدل و شیوه اجرای آن اعلام نشده است. از میان مصاحبه ها و اظهار نظر مدیران شرکت پیمانکار بانک مرکزی، کدهایی به دست می آید که با کنار هم قرار دادن آنها می توان مدل مد نظر مدیران بانک مرکزی را پیش بینی کرد.

به مانند فذ کوبین، برای بررسی ایده ریال دیجیتالی، همان چهار ویژگی کلیدی باید بررسی شود. نخست نهاد یا ساختار صادر کننده پول، بر طبق ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی کشور در انحصار بانک مرکزی خواهد بود. فراتر از استناد قانونی، یکی از دغدغه های بانک های مرکزی، مدیریت یکپارچه صدور پول و پیشگیری از بروز شوک های تورمی ناشی از افزایش انتشار بی ضابطه پول بوده است؛ از سوی دیگر، همان طور که عنوان شد، انتشار پول بانک مرکزی، سبب ریسک بزرگی برای ساختار و مدل کسب و کاری بانک های تجاری خواهد شد، بنابراین به احتمال زیاد، عرضه ریال دیجیتالی بر عهده بانک های تجاری گذاشته خواهد شد تا هم سبب کاهش

چالش های توزیع و عرضه عمومی برای بانک مرکزی شود و هم کاهش ریسک ناپایداری مالی بانک های تجاری. پس به احتمال زیاد بانک مرکزی زیر ساختار و فرایندی برای بانک ها ایجاد خواهد کرد که به میزان مشخص و بر اساس معیار های تشخیصی بانک مرکزی، در ازای تحویل اسکناس و مسکوک یا بدهکار کردن حساب تسویه خود نزد بانک مرکزی نسبت به دریافت ریال دیجیتالی اقدام کنند.

از سوی دیگر، با توجه به دغدغه بانک مرکزی مبنی بر رفع مشکل پرداخت خرد کشور و کاهش فشار ناشی از حجم بالای تراکنش های خرد و هزینه های بالای تسویه و جوجه شبکه بانکی کشور، مدل ریال دیجیتالی مشابه CBCC خرده فروشی خواهد بود لذا فرم پول به صورت الکترونیکی با عرضه عمومی و با هدف پوشش پرداخت های خرد و با محدوده هدف، داخل مرز های کشور خواهد بود. با این تفصیل، مزیت ریال دیجیتالی برای کاربران و مصرف کنندگان نهایی چیست. نخست آنکه با توجه به تاخیر ها و محدودیت های انتقال وجوه، فرایند انتقال آنی وجوه بدون نیاز به عملیات تسویه برای عموم دارندگان کیف پول الکترونیکی و کسب و کار های خرد و متوسط (SME) جذاب خواهد بود. همچنین با توجه به رویکردهای پیشین بانک مرکزی نسبت به توسعه بانکداری الکترونیکی، به احتمال زیاد کارمزدی برای این تراکنش ها تعریف نخواهد شد و این عدم شمول کارمزد در نقل و انتقال های وجوه باز هم برای کاربران جذاب خواهد بود.

یکی دیگر از جذابیت های ریال دیجیتالی، امکان تعریف قرارداد های هوشمند بر این بستر و امکان توسعه مدل های نوین کسب و کار برای شرکت های استارت آپی و فین تکی خواهد بود. ارزش های دیجیتالی به گونه ای طراحی شده اند که «نسخه همتا به همتای پول نقد الکترونیکی» باشند و این بستر را ایجاد می کنند تا تراکنش ها در گمنامی و ناشناسی صورت پذیرد. همه تراکنش های ارزش های دیجیتالی به صورت عمومی با استفاده از آدرس های عمومی پرداخت کننده و دریافت کننده ثبت می شوند اما مانند آدرس های ایمیل، آدرس های عمومی ارزش های دیجیتالی، بیانگر و افشا کننده هویت واقعی کاربران نیست و این بدان معناست که شخصی که ارزش دیجیتالی را به آدرس عمومی دریافت کننده ارسال می کند، نیازی به افشای هویت واقعی خود برای دریافت کننده وجوه ندارد و ناشناس بودن طرفین در معاملات لحاظ می شود.

از سوی دیگر، ناشناس بودن طرفین معاملات برای بانک های مرکزی پذیرفتنی نیست. از

سوی دیگر، ماده ۱۴ ضوابط فعالیت موسسات اعتباری و راهبران کیف الکترونیکی پول در نظام پرداخت کشور به صراحت بر مسئولیت موسسه اعتباری عامل یا همان بانک های تجاری بر احراز هویت کامل دارندگان و پذیرندگان کیف پول الکترونیکی تاکید کرده است. از این رو علاوه بر آنکه ریال دیجیتالی واجد ویژگی گمنامی در معاملات نخواهد بود، در آینده مشمول محدودیت های کسب و کاری خواهد شد.

توسعه و اقبال کاربران به سمت ریال دیجیتالی سبب انتقال تراکنش های پرداخت خرد به بستر ریال دیجیتالی خواهد شد و این به افت شدید درآمد ناشی از کارمزدهای شبکه های شتاب و شاپرک خواهد انجامید و شرکت های تابعه بانک مرکزی را دچار بحران خواهد کرد، لذا بدیهی است که پس از گسترش کاربردی ریال دیجیتالی، کارمزدهای لازم از سوی بانک مرکزی برای آن وضع خواهد شد.

مدل ریال دیجیتالی مشابه CBCC خرده فروشی خواهد بود لذا فرم پول به صورت الکترونیکی با عرضه عمومی و با هدف پوشش پرداخت های خرد و با محدوده هدف، داخل مرز های کشور خواهد بود

وریسک آخر که بسیار مهم است، پشتوانه ریال دیجیتالی است. در شرایط تورمی و کاهش ارزش پول ملی، نیاز عموم مردم، حفظ ارزش دارایی ها و سرمایه هایشان است و سعی دارند به هر ترتیبی از خرید ملک و کالاهای بهادار تا خرید ارز های خارجی و ارزش های رمزنگاری شده جهانی، به این هدف نائل شوند. برای همین تمایل کمی به حفظ دارایی ها به ریال دیجیتالی وجود خواهد داشت و شاید سرعت تسویه و انتقال ریال دیجیتالی سبب بهره گیری از این بستر برای انتقال وجوه شود اما قطعاً سرعت خروج و تبدیل ریال دیجیتالی به ارزش فیات بالا خواهد بود و این نقطه ای است که بانک مرکزی برای کنترل این خروج به وضع کارمزد خواهد پرداخت و پروژه ریال دیجیتالی تنها محبوبیت خود را که همان سرعت بالای انتقال وجوه است از دست خواهد داد.

در این صورت آینده نشان خواهد داد که از نظر کاربران ایرانی، آیا ریال دیجیتالی شکل مناسب پول برای زیست بوم کسب و کاری ایران خواهد بود یا همچون برخی طرح های بانک مرکزی به فراموشی سپرده خواهد شد (۱۵)